

Архів здійснює вагомую роботу, спрямовану на захист законних інтересів громадян, зберігає документи, що відбивають трудові відносини. Його цінність відзначається у цифрах. Нині основу архіву складає 61 фонд, який охоплює 1948-2014 роки, що становить 11316 одиниць зберігання, 10096 з яких - особового складу. Це так звані соціально значимі документи, необхідні для забезпечення прав і законних інтересів громадян (підтвердження трудового стажу, заробітної плати). Це документи 17 бувших колгоспів, 5 нових сільгоспформувань, льнозавод, комбікормового заводу, ТзОВ «Будівельник», дирекції кіномережі, райпобуткомбінату, міжгосподарського відділу лісового господарства, Старовижівського підприємства теплових мереж, РТП, ПМК-197, райагropостачу, СПМК-14, райагropоменерго, райагropромінвесту, ЗАТ «Дубечноводгосп», районної державної насінневої інспекції, «Волинсьапрофос», Дубеченський керамічний завод та 22 інших підприємства та організації, що визнані банкрутами або припинили свою діяльність, на яких трудилися сотні працівників.

Насамкінець хочеться сказати, що документи з особового складу є не просто папером, за ним - чиясь доля, тому для людини вони безцінні.

ЗЕРНИНКА – АРХІВНИЙ ЛИСТОЧОК,
 МОВ СОНЦЕ В КРАПЛИНІ РОСИ,
 ВЕЛИКОЇ ПРАВДИ РОСТОЧОК
 ВІЗЬМИ, ЗБЕРЕЖИ, ВОСКРЕСИ.

Юрій ФІНКОВСЬКИЙ (Любомль)

ПРОЕКТ БУДІВНИЦТВА КОВЕЛЬСЬКОГО УКРІПЛЕНОГО РАЙОНУ № 9 НАПЕРЕДОДНІ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1941 -1944 рр.: ЗАДУМИ ТА РЕАЛІЇ

На сьогодні одним із основних напрямків дослідження в краєзнавстві є військова історія. Особливо непогано цей напрямок представлений у волинізнавстві, де зараз цій тематиці присвячено не один десяток монографій, наукових статей тощо. Однак, практично невивченим тут є питання побудови та функціонування на території сучасної Волинської області систем укріплених районів. Представлена розвідка покликана дещо мінімалізувати цю прогалину, і таким чином дати старт дослідникам для більш кращого вивчення означеної проблеми. В українській історіографії окремі питання проектів будівництва, забезпечення укріплених районів на території нашої держави (в тому числі і на Волині) вивчав М.Коваль, чії роботи сьогодні є практично єдиними по даній тематиці [2-4].

Ковельський укріплений район (далі Ковельський УР- *авт.*) №9 (польовий) зводився теренах сучасної Волинської області. Передній край оборони укріпленого району проходив по правому березі Західного Бугу на т.зв. Прибужжі. Правий (північний) фас укріпленого району розташований на Шацькому поозер'ї, у районі озер Світязьке, Пулеметьке, Острів'янське, Луки, Перемут, Пісочне, Люцимир. УР зводився у районі населених пунктів Шацьк, Грабове, Забужжя, Любомль, Рівне, Римачі, Штунь. Укріплений район (польовий) відносився до головної прикордонної смуги оборони, займав по фронту смугу оборони до 84 км і мав глибину - 1-3 км.

Будівельні роботи зі спорудження укріпленого району проводились саперними частинами та стрілецькими батальйонами 45-ї і 62-ї стрілецьких дивізій 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії, будівельниками 236-го управління начальника робіт (УНР № 236) та військовополоненими поляками[1,54].

У Ковельському укріпленому районі планувалось протягом 1940—1941 років обладнати передову смугу оборони (передпілля) і головну смугу оборони. Для головної смуги оборони Ковельського укріпленого району директивою командувача військ Київського особливого військового округу було визначено розмежувальну лінію зліва: Заліси, Гута, справа: Руда, Городло, Високе[2,295].

На головній смузі оборони Ковельського УР планувалось побудувати довготривалі вогневі споруди найсучасніших, на той час, конструкцій (будівельниками був врахований досвід польських фортифікаторів, здобутий у Франції та використаний при будівництві ДВС укріпленої ділянки «Сарни») з артилерійським та артилерійсько-кулеметним озброєнням: артилерійські (АПК), артилерійсько-кулеметні напівкапоніри (АКПК), а також кулеметно-артилерійські напівкапоніри (КАПК), кулеметно-артилерійські довготривалі вогневі споруди (КАДВТ), озброєні 45-мм протитанковими казематними гарматами зі спареним кулеметом ДС на позиції ДОТ-4, та станковими кулеметами «максим» на позиції НПС-3, кулеметні напівкапоніри (КПК) та кулеметні довготривалі вогневі споруди (КДВТ), озброєні станковими кулеметами «максим»

на позиції НПС-3[2,295].

Проектом будівництва Ковельського УР планувалось на **головній смузі оборони** обладнати п'ять вузлів довготривалої оборони:

Дубеченський вузол оборони №1 повинен був бути правофланговим вузлом оборони не тільки Ковельського укріпленого району, а й усієї лінії Молотова, яку зводили на теренах України. Вузол оборони повинен був у взаємодії з Брест-Литовським укріпленим районом на півночі та Старогутівським вузлом оборони Ковельського УР на південному заході, використовуючи лісисто-болотисту місцевість, річку Прип'ять та озера Царське, Лука, Домашнє і Пісочне надійно прикрити напрямом і залізницю Брест — Ковель — Луцьк, а також стик з Брест-Литовським укріпленим районом. Вузол оборони повинен був мати **три опорних пункти**:

Кримненський, який повинен був бути опорним пунктом першого ешелону. Планувалось, що опорний пункт, прикриваючись з фронту річками Прип'ять і Лютка, а з флангів озерами Лука, Пісочне і Домашнє, використовуючи лісисто-болотисту місцевість Полісся, у взаємодії з Рокитанським опорним пунктом на північному сході та Старогутівським вузлом оборони на південному заході, надійно прикрис напрямом Яревище-Кримне-Стара Вижівка. Опорний пункт повинен був бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Кримне. У опорному пункті планувалось побудувати 4 довготривалі вогневі споруди, із яких: КПК-1, КАП К-1, КДВТ-2. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Рокитанський, який повинен був бути опорним пунктом першого ешелону. Він був найпівнічніший опорний пункт довготривалої оборони на теренах України, мав прикриваючись з фронту річками Прип'ять і Лютка, а з флангів озерами Царське і Лука, використовуючи лісисто-болотисту місцевість Полісся, надійно прикрити правий фланг Ковельського УР і стик з Брест-Литовським укріпленим районом. Опорний пункт повинен був бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Дубечне. Він повинен був прикривати важливу залізничну гілку Брест — Ковель - Луцьк, на якій могли діяти бронепоезди противника. У опорному пункті планувалось побудувати 7 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК-1, КАПК-3, КАДВТ-1, КПК-1 (одноповерховий, одно-амбразурний на один станковий кулемет «максим» на станку Соколова), КП-1. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Залютинський, який повинен був бути опорним пунктом другого ешелону. Використовуючи лісисто-болотисту місцевість Полісся, мав наростити зусилля в обороні Рокитанського та Кримненського опорних пунктів і прикривати важливу залізничну гілку Брест-Ковель-Луцьк, на якій могли діяти бронепоезди противника. У опорному пункті планувалось побудувати 3 довготривалі вогневі споруди, з яких: КАПК-2, КАДВТ-1. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році.

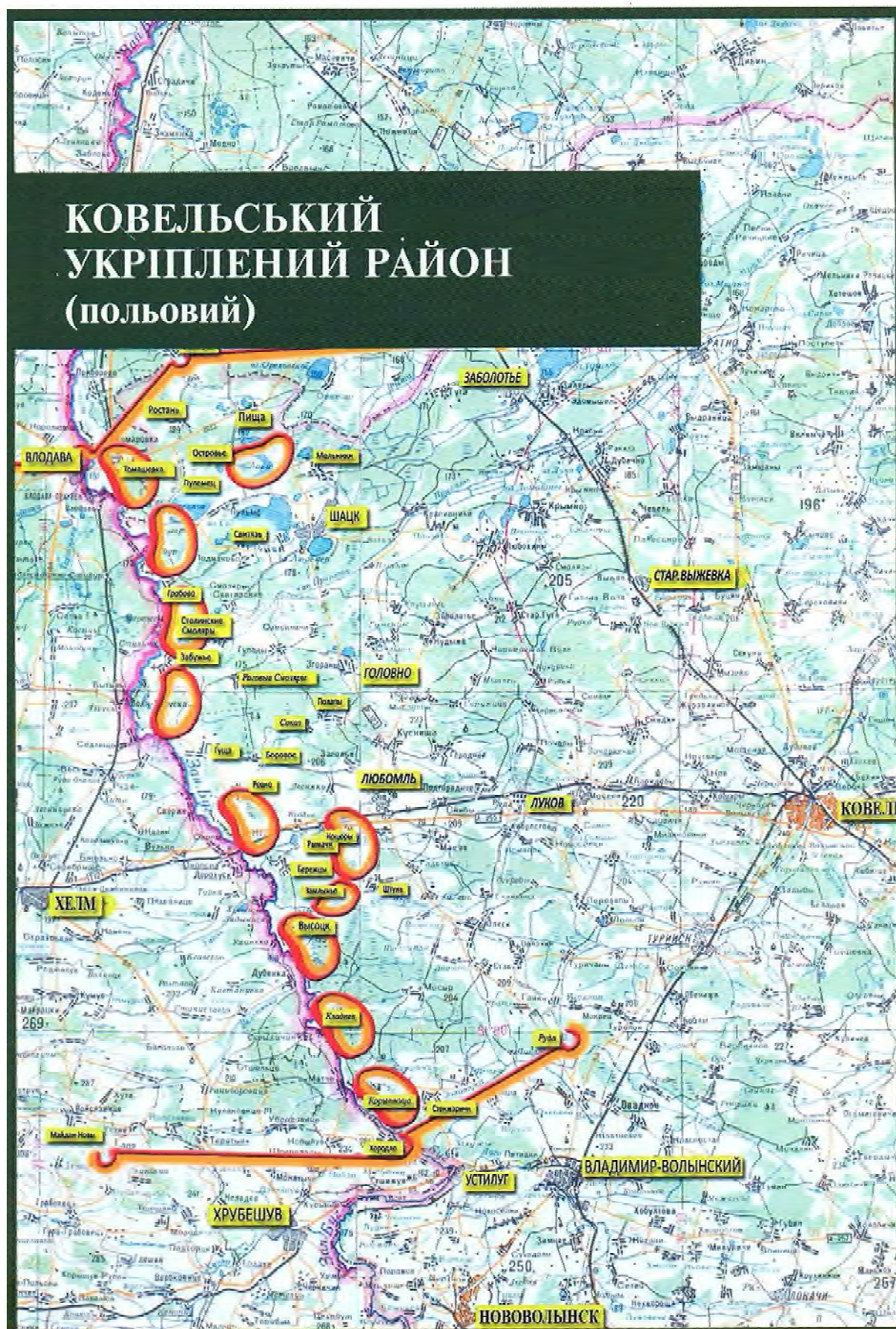
Усього у **Дубеченському вузлі** оборони планувалось побудувати 14 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК - 1, КАПК-6, КАДВТ - 2, КДВТ - 2, КПК-2, КП-1. На їх озброєнні планувалось мати: 76-мм казематних гармат Л-17- 2 шт., 45-мм протитанкових казематних гармат зі спареним кулеметом ДС - 8 шт., станкових кулеметів «максим»-18 шт., ручних кулеметів Дегтярьова-14 шт[2,295].

Старогутівський вузол оборони № 2 повинен був у взаємодії з Дубеченським вузлом оборони на північному сході та Згоранським вузлом оборони на південному заході, використовуючи з фронту річки Прип'ять, Рудка і Чесновенка й озера Пісочне, Біле, Виторож, Чакове і Мошне, прикривати на широкому фронті лісисто-болотисту місцевість Полісся та напрямом Мельники-Шацьк-Стара Вижівка. Вузол оборони мав складатись з трьох опорних пунктів:

Любохинський, який повинен був бути опорним пунктом першого ешелону й у взаємодії з Дубеченським вузлом оборони на північному сході та Заболотівським опорним пунктом на південному заході, використовуючи річку Прип'ять та озера Пісочне, Біле, Виторож і Чакове, прикривати на широкому фронті лісисто-болотисту місцевість Полісся та напрямом Прип'ять - Любохини - Стара Гута. Опорний пункт повинен був бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Любохини. В опорному пункті планувалось побудувати 6 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК-2, КАПК - 1, КПК -1, КДВТ- 2. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Заболотівський, який повинен був бути опорним пунктом першого ешелону й у взаємодії з Любохинським опорним пунктом на північному сході та Згоранським вузлом оборони на південному заході, використовуючи річки Прип'ять, Рудка і Чесновенка та озера Чакове і Мошне, прикривати на широкому фронті лісисто-болотисту місцевість Полісся та напрямом Шацьк- Крушинець-Лукив. Опорний пункт мав бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Заболоття. В опорному пункті планувалось побудувати 6 довготривалих вогневих споруд, із яких : АКПК -1, КПК - 2, КАДВТ - 1, КДВТ - 2. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Сукачівський, який повинен був бути опорним пунктом другого ешелону, і використовуючи лісисто-

КОВЕЛЬСЬКИЙ УКРІПЛЕНИЙ РАЙОН (польовий)

Ковельський УР (польовий).

З книги М.Коваля. Україна історія фортифікації.—К.— 2013 р.— С.294.

болотисту місцевість Полісся, наростити зусилля в обороні Любохинського і Заболоттівського опорних пунктів. В опорному пункті планувалось побудувати 4 довготривалі вогневі споруди, з яких: АКПК-3, КАДВТ-1. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році.

Усього у **Старогутівському вузлі оборони** планувалось протягом 1940—1941 років побудувати 17 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК - 2, АКПК - 5, КПК - 4, КАДВТ - 2, КДВТ - 3, КП - 1. На озброєнні яких планувалось мати: 76-мм казематних гармат - 4 шт., 45-мм протитанкових казематних гармат зі спареним кулеметом ДС - 8 шт., станкових кулеметів «максим» - 22 шт., ручних кулеметів Дегтярьова — 16 шт.[1,296].

Згоранський вузол оборони № 3 у взаємодії з Дубеченським вузлом оборони на північному сході та Згоранським вузлом оборони на південному заході, використовуючи річки Прип'ять, Рудка, Чесновенка і Нережа, а також озеро Велике Згоранське, прикривав на широкому фронті лісисто-болотисту місцевість Полісся та напрямом Брест - Шацьк - Любомль. Вузол оборони повинен був бути обладнаний на важливій рокадній дорозі Брест - Шацьк - Любомль - Володимир-Волинський - Львів, яка йшла позаду головних смуг оборони Брест-Литовського. Ковельського (польового), Володимир-Волинського. Струмилівського і Рава-Руського укріплених районів лінії Молотова. Вузол оборони повинен був мати чотири опорних пункти:

Заозерницький повинен був бути опорним пунктом першого ешелону. Планувалось, що опорний пункт буде першим потужним довготривалим центром опору на шляху противника, який намагатиметься провести фланговий удар уздовж шосе Брест - Шацьк - Любомль - Володимир-Волинський - Львів у тил укріпленим районам лінії Молотова обладнаним на теренах України, а також повинен бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Згорани і панівної висоти 182,0 м. В опорному пункті планувалось побудувати 5 довготривалих вогневих споруд, із яких: АКПК - 1, КАПК - 2, КПК - 1, КАДВТ - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Полапський повинен був бути опорним пунктом першого ешелону. Планувалось, що опорний пункт буде обладнаний на єдиному напрямку дії військ противника в цьому районі на панівних висотах у районі населених пунктів Полапи і Сокіл. Використовуючи сильну лісисту-болотисту місцевість, опорний пункт повинен був надійно прикрити вузол ґрунтових доріг у напрямку Гуща — Борове — Полапи - Головне. У ньому планувалось побудувати 6 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК - 1, КАПК - 2, КДВТ - 1, КПК - 1, КП - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Кусницький опорний пункт другого ешелону повинен був наростити зусилля Заозерницького і Полапінського опорних пунктів в обороні та надійно прикрити вогнем своїх гармат і кулеметів автомобільні дороги: Брест - Шацьк - Любомль-Володимир-Волинський - Львів, а також Дубечне - Любохини - Заболоття - Любомль. В опорному пункті планувалось побудувати 4 довготривалі вогневі споруди, з яких: АКПК - 1, КАПК - 1, КАДВТ - 1, КДВТ - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році;

Головненський, який повинен був бути опорним пунктом другого ешелону, планувалось спорудити у районі панівної висоти 217,0 на північний схід від населеного пункту Головне та при посадці на місцевості довготривалих вогневих споруд Головненського, Заболоттівського і Заозерницького опорних пунктів створити потужний вогневий мішок, в який повинні були потрапити піхота, кавалерія та механізовані частини противника, використовуючи для наступу єдиний у цьому районі напрямом суходолу, на якому були майже відсутні водні перешкоди і ліс. Опорний пункт повинен був мати у своєму складі 5 довготривалих вогневих споруд, із яких: АКПК — 1, КАПК - 1, КАДВТ - 1, КДВТ - 1, КПК - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році.

Усього у **Згоранському вузлі** оборони планувалось протягом 1940—1941 років побудувати 20 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК - 2, АКПК - 2, КАПК - 6, КАДВТ - 3, КДВТ - 3, КПК - 3, КП - 1. На озброєнні яких мало бути: 76-мм казематних гармат — 8 шт., 45-мм протитанкових казематних гармат зі спареним кулеметом ДС - 9 шт., станкових кулеметів «максим» - 26 шт., ручних кулеметів Дегтярьова - 20 шт[2,298].

Любомльський вузол оборони № 4 мав бути обладнаний на найкоротшому шляху з Варшави до Києва. Використовуючи річку Західний Буг і сильну болотисту місцевість у взаємодії зі Згоранським вузлом оборони на півночі і Мосирським вузлом оборони на півдні, повинен був прикривати головний напрямом Хелм - Любомль - Ковель. Опорні пункти вузла оборони мали бути обладнані для кругової оборони міста Любомль - важливого вузла шосейних і залізничних шляхів. Саме на цьому напрямку були зосереджені головні зусилля противника при прориві Ковельського УР у червні 1941 року. Саме тут з 22 червня 1941 року протягом кількох днів точились запеклі бої між радянськими і німецькими військами. Вузол оборони повинен був бути самим потужним у Ковельському укріпленому районі і мати шість

Комендант Ковельського УР Аверін Дмитро Васильвич.

опорних пунктів:

Запільський повинен був бути опорним пунктом першого ешелону. Планувалось його обладнати на панівних висотах, розташованих на північний захід від міста Любомль. Опорний пункт повинен був прикрити у тісній взаємодії з Полапинським опорним пунктом на півночі і Вишнівським на півдні головний напрямок Хелм - Любомль - Ковель. Опорний пункт повинен був бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Запілья. В опорному пункті планувалось побудувати 3 довготривалі вогневі споруди, із яких: АКПК - 1, КАПК - 1, КПК - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Вишнівський повинен був бути опорним пунктом першого ешелону і обороняти район, через який безпосередньо проходили автогужова дорога і залізнична гілка Хелм -Любомль - Ковель. Шанувалось опорний пункт обладнати на панівних висотах, розташованих південно-західніше міста Любомль. Опорний пункт повинен був у тісній взаємодії з Запільнинським опорним пунктом на півночі і Штунським на півдні прикрити головний напрямок і важливу залізничну гілку Хелм - Любомль - Ковель, на якій могли діяти бронепоезди противника. В опорному пункті планувалось побудувати довготривалих вогневих споруд, з яких: АПК - 1. КАПК -4, КДВТ - 2. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Штунський повинен був бути опорним пунктом першого ешелону й бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Штунь. Шанувалось, що довготривалі вогневі споруди опорного пункту надійно прикриють напрямком: Те- рехи - Замлиння - Штунь - Радехів. Опорний пункт повинен був налічувати 6 довготривалих вогневих споруд, із яких: АКПК-1, КАПК - 2. КАДВТ - 1, КДВТ - 1, КП - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Машиівський, який повинен був бути опорним пунктом другого ешелону. Використовуючи лісисто-болотисту місцевість Полісся та панівну висоту 209,0 м, розташовану на південному сході від Любомля, мав наростити зусилля в обороні Запільнинського і Вишнівського опорних пунктів та прикрити головний напрямок Хелм - Любомль - Ковель. Опорний пункт повинен був бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Маціїв. В опорному пункті планувалось побудувати 6 довготривалих вогневих споруд, з яких: АКПК - 1, КДВТ - 2, КПК - 3. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році;

Скибський повинен був бути опорним пунктом другого ешелону. Використовуючи лісисто-болотисту місцевість Полісся, мав наростити зусилля в обороні Запільнинського і Вишнівського опорних пунктів та прикрити головний напрямок і важливу залізничну гілку Хелм -Любомль - Ковель, на якій могли діяти бронепоезди противника. Опорний пункт повинен був бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Скиби. В опорному пункті планувалось побудувати 5 довготривалих вогневих споруд, із яких: КАПК - 2, КПК - 2, КП - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році;

Бірківський, який повинен був бути опорним пунктом другого ешелону. Він повинен був використовуючи лісисто-болотяну місцевість Полісся наростити зусилля Згранського вузла в обороні важливої рокадної дороги Брест -Шацьк -Любомль та Заболоттівського опорного пункту на напрямку Рівне - Запілья - Куснища. Опорний пункт повинен був бути обладнаний для кругової оборони населеного

пункту Бірки. В опорному пункті планувалось побудувати 6 довготривалих вогневих споруд, з яких: АПК - 1, КАПК - 2, КАДВТ - 2, КПК - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році.

Усього у Любомльському вузлі оборони планувалось протягом 1940-1941 років побудувати 29 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК - 2, АКПК - 2, КАПК - 11, КАДВТ - 3, КДВТ - 5, КПК - 7, КП - 2. На їх озброєнні планувалось мати: 76-мм казематних гармат - 10 шт., 45-мм протитанкових казематних гармат зі спареним кулеметом ДС - 32 шт., станкових кулеметів «максим» - 48 шт., ручних кулеметів Дегтярьова - 29 шт.[2,299].

Мосирський вузол оборони № 5 повинен був бути самим південним вузлом оборони Ковельського укріпленого району. Планувалось, що він, використовуючи річки Західний Буг, Неретва і Золотуха, а також сильну лісисто-болотисту місцевість українського Полісся, у взаємодії з Любомльським вузлом оборони на півночі і Володимир-Волинським укріпленим районом на півдні прикривати напрямки Любомль - Володимир-Волинський та Кладнів - Мосир - Ковель. Вузол оборони мав складатися з чотирьох опорних пунктів:

Ладинський, який повинен був бути опорним пунктом першого ешелону та обладнуватись для кругової оборони населеного пункту Пустинка і недопущення дій противника на важливій рокадній дорозі Брест - Шацьк - Любомль - Володимир-Волинський. Опорний пункт повинен був налічувати 4 довготривалі вогневі споруди, з яких: КАПК - 2, КАДВТ - 1, КП - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

Горицький повинен був бути опорним пунктом першого ешелону та мав бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Мосир. Планувалось, що опорний пункт, зведений на вузлі ґрунтових шляхів у центрі великого лісисто-болотистого масиву, який простягнувся на правому березі Західного Бугу в районі Бережці, Коритниця, Ладинь, надійно забезпечить оборону напрямку Кладнів - Мосир - Чмикос. Він повинен був налічувати 4 довготривалі вогневі споруди, із яких: АКПК - 1, КАПК - 1, АДВТ - 1, КДВТ - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1940 році;

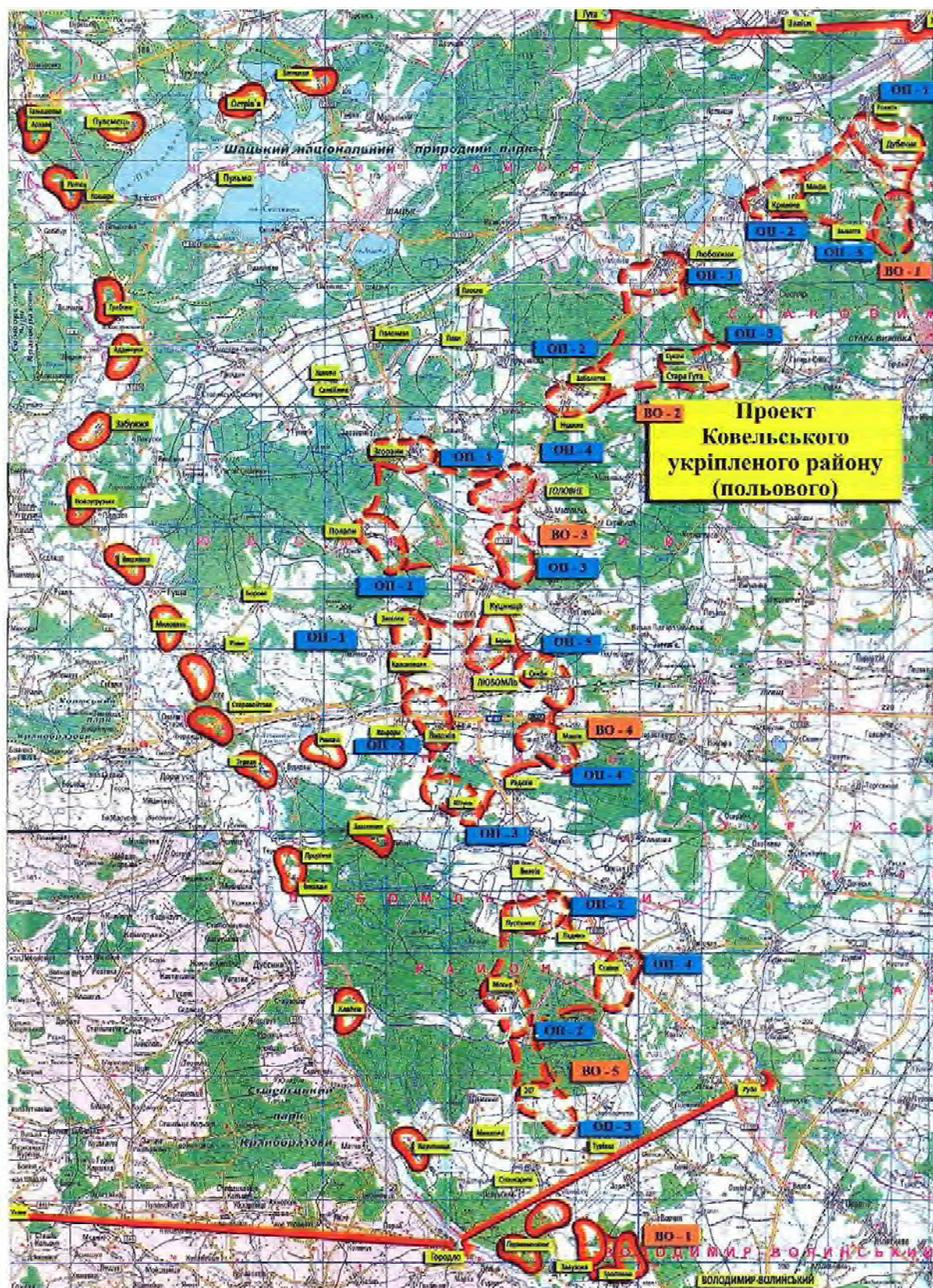
Новинський, який повинен був бути опорним пунктом першого ешелону. Опорний пункт був найпівденнішим у Ковельському укріпленому районі. Його довготривалі вогневі споруди у тісній взаємодії з Володимир-Волинським УР мали надійно прикривати стик між укріпленими районами та напрямком Коритниця - Микитичі - Турівка - Вербка. В опорному пункті планувалось побудувати 6 довготривалих вогневих споруд, із яких: АКПК - 1, КАПК - 1, КПК-1, КДВТ - 2. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році;

Ставкинський повинен був бути опорним пунктом другого ешелону. Опорний пункт повинен був бути обладнаний для кругової оборони населеного пункту Ставки. Планувалось, що опорний пункт, розташований на важливій рокадній дорозі Брест — Шацьк - Любомль - Володимир-Волинський, надійно прикриє цей напрямок від дій противника при його прориві і унеможливить вихід його частин у тил головної смуги оборони Ковельського і Володимир-Волинського укріплених районів. Крім цього, він повинен був, використовуючи лісисто-болотисту місцевість Полісся, збільшити зусилля в обороні Ладинського, Мосирського і Новинського опорних пунктів. В опорному пункті планувалось побудувати 6 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК - 1, КАПК - 2, КАДВТ - 2, КПК - 1. Опорний пункт планувалось звести у 1941 році.

Усього у Мосирському вузлі оборони протягом 1940-1941 рр. планувалось побудувати 20 довготривалих вогневих споруд, з яких: АКПК - 2, АПК 1, КАДВТ - 3, КАПК - 6, КАДВТ - 1, КДВТ - 3, КПК - 1, КП - 1. На їх озброєнні планувалось мати: 76-мм казематних гармат - 8 штук, 45-мм протитанкових казематних гармат зі спареним кулеметом ДС - 8 шт., станкових кулеметів «максим» - 24 шт., ручних кулеметів Дегтярьова - 20 шт [2,299].

Таким чином, ми бачимо, що у 1940 році на головній смузі оборони Ковельського укріпленого району планувалось обладнати довготривалі вогневі споруди у дванадцяти опорних пунктах першого ешелону. На 1941 рік планувалось будівництво довготривалих вогневих споруд в опорних пунктах другого ешелону та завершення всіх заходів підготовки оборони в масштабах усього Ковельського укріпленого району. На кінець 1941 року Ковельський укріплений район повинен був стати потужним оборонним рубежем, спроможним виконати визначені для нього бойові завдання .

На **першому етапі** з весни 1940 до кінця літа 1941 року планувалось обладнати смугу забезпечення укріпленого району безпосередньо по правому (східному) березі річки Західний Буг. У ній на доступних для дій піхоти, кавалерії і моторизованих частин напрямках планувалось на ряду з дерев'яно-земляними вогневими спорудами побудувати прості не газощільні, одноповерхові, одно-амбразурні довготривалі вогневі споруди на одну 45-мм (76-мм) польову протитанкову гармату або на станковий кулемет «максим» на станку Соколова. Такі довготривалі вогневі споруди були побудовані у смузі забезпечення всіх

Проект Ковельського УР.

З книги М.Ковалю. Україна історія фортифікацій. – К. – 2013 р. – С.297.

укріплених районів лінії Молотова на теренах України. Дані довготривалі вогневі споруди були копією ДВС, побудованих польськими фортифікаторами на передодні Другої світової війни в укріпленій ділянці «Сарни» на Поліссі.

На **другому етапі**, починаючи з літа 1941 до кінця 1942 року, планувалось обладнати головну смугу оборони Ковельського укріпленого району по рубежу: Дубечно, Кримно, Любохини, Заболоття, Нудиже, Гуменці, Згорани, Полапи, Запілля, Красноволя, Любомль, Штунь, Мосир, Пузув, Микитичі на відстані до 10-40 км від державного кордону.

Як бачимо на 22 червня 1941 року Ковельський УР носив назву (польовий) у зв'язку з тим, що у ньому була обладнана лише смуга забезпечення (передпілля), тому основу його бойових споруд представляли споруди польового (дерев'яно-земляного) типу. Частина довготривалих вогневих споруд була незначною.

Смуга забезпечення укріпленого району була обладнана і складалась із 14 батальйонних районів оборони і 1 окремого ротного опорного пункту стрілецьких частин польового заповнення. У кожному батальйонному районі оборони в смузі забезпечення укріпленого району було побудовано по 130—135 оборонних споруд польового типу, які призначались для зайняття підсиленими стрілецькими батальйонами стрілецьких полків 45-ї і 62-ї стрілецьких дивізій 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії[2,300].

Крім цього, у смузі забезпечення на широкому фронті були обладнані чотири вузли довготривалої оборони, в опорних пунктах яких було споруджено по 3-4 одноповерхові, одноамбразурні довготривалі вогневі споруди для 45-мм (76-мм) протитанкових польових гармат або станкових кулеметів «максим» на станку Соколова. Гарнізонами вузлів довготривалої оборони були 47-й і 201-й окремі кулеметно-артилерійські батальйони.

Навесні 1941 року у вузлах довготривалої оборони в смузі забезпечення укріпленого району почали повним ходом, крім довготривалих вогневих споруд, будувати дерев'яно-земляні вогневі споруди (ДЗВС) для польових гармат і станкових кулеметів з метою прикриття мертвих просторів і зміцнення оборони.

Ураховуючи болотисту місцевість Полісся та те, що промисловість не встигала випускати казематне озброєння та обладнання, усі довготривалі вогневі споруди будувались одноповерховими, одноамбразурними, не газошільними, простої конструкції, без сантехнічного обладнання. Опорні пункти і довготривалі вогневі споруди у них були побудовані на доступних для танків і піхоти противника напрямках. Вузли оборони займали великі по фронту райони та не мали між собою вогневої взаємодії. У той же час вони вдало використовували природні властивості річки Західний Буг, Шацьких озер та лісисто-болотисту місцевість Полісся[2,300].

У **смузі забезпечення (передпіллі)** Ковельського укріпленого району (польового) на початок німецько-радянської війни було побудовано лише чотири вузли оборони, які мали довготривалі вогневі споруди.:

Пулемецький вузол оборони № 1 - прикривав правий фланг Ковельського УР (польового) зі сторони Прип'ятських боліт і вдало використовував суходіл між озерами Пулемецьке, Острів'янське, Луки, Перемут, Пісочне і Мошне, а також ріку Західний Буг. Завданням опорного пункту було не допустити прориву противника уздовж рокади Брест — Шацьк — Володимир-Волинський. Радянськими фортифікаторами у вузлі оборони протягом 1940—1941 років було побудовано 11 довготривалих вогневих споруд. Під час окупації противником Волині, для створення укріпленого району на лінії принц Альберт по лівому березі ріки Західний Буг, противником активно були використані вцілілі радянські довготривалі вогневі споруди, які залишились у Пулемецькому вузлі оборони. Противник на базі Пулемецького вузла оборони створив відсічні позиції з метою запобігання флангового удару радянських військ з теренів Білорусії. Для створення суцільної системи вогню у цьому районі німецькими фахівцями організації «Годта» було додатково обладнано 6 довготривалих вогневих споруд типу «Тобрук»[4,63].

Пулемецький вузол оборони складався з чотирьох опорних пунктів:

Опорний пункт № 1 «Затишшя» прикривав правий фланг укріпленого району, опираючись на сильно заболочені урочища Пісочний Ліс і Звуніч. Опорний пункт розташовувався у районі населеного пункту Затишшя між озерами Луки, Перемут і Пісочне і прикривав єдину у цьому районі шосейну дорогу Піща - Шацьк. Опорний пункт нараховував 4 довготривалих вогневих споруд, із яких: АДВТ - 1 (прикривала суходіл між озерами та автодорогу), ДВС типу «Тобрук» - 4.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано дві кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди.

Опорний пункт № 2 «Острів'я», який прикривав суходіл між озерами Луки, Острів'янське і Чорне та дорогу Піща-Острів'я-Пульмо. Опорний пункт розташовувався на панівних висотах навкруги

населеного пункту Острів'я і налічував 3 довготривалі вогневі споруди, з яких: КПК - 2, ДВС типу «Тобрук» - 1. Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано п'ять кулеметних дерев'яно-земляних вогневих споруд.

Опорний пункт № 3 «Кошари», який прикривав напрямом Влодава - Залісся між озером Пулемецьке та річкою Західний Буг. Опорний пункт правим флангом опирався на озеро, а лівим на ріку Західний Буг і був розташований у районі населених пунктів Ритець і Кошари. В опорному пункті налічувалось 4 довготривалі вогневі споруди, з яких: КПК - 3, німецькі ДВС типу «Тобрук» - 1.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано чотири кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди [2,301].

У районі населеного пункту Кошари до початку війни було обладнано опорний пункт першої прикордонної застави «Кошари» (начальник застави лейтенант І. Ю. Бардала) 1-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у якому було споруджено три кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»).

Опорний пункт № 4 «Томашівка» (на даний час - Малоритський р-н., Брестська обл., Республіка Білорусь), який, використовуючи ріку Західний Буг, у взаємодії з Кошаринським опорним пунктом прикривав напрямом Влодава-Камінь-Каширський та стик з Брест-Литовським укріпленням районом Західного особливого військового округу. Опорний пункт був обладнаний на ділянці відповідальності 19-ї і 20-ї прикордонних застав 5-ї комендатури 17-го Червонопрапорного Брест-Литовського прикордонного загону. У районі населеного пункту Томашівка до початку війни було обладнано опорний пункт 19-ї прикордонної застави «Томашівка» (начальник застави лейтенант П. П. Стрелкін), а в районі Олександрійської колонії опорний пункт 20-ї прикордонної і 5-ї резервної застав 5-ї прикордонної комендатури 17-го прикордонного загону, у якому було споруджено по чотири кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»). Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів, в опорному пункті було обладнано 6 кулеметних і 1 артилерійська дерев'яно-земляних вогневих споруд.

Усього у Пулемецькому вузлі оборони налічувалось 11 радянських довготривалих вогневих споруд, із яких: АДВТ - 2, КПК - 9, на озброєнні яких були 45-мм протитанкові гармати - 2 шт., станкові кулемети «максим» - 9 шт. Крім цього, в опорних пунктах вузла оборони і між ними було споруджено близько тридцяти кулеметних і біля десяти гарматних дерев'яно-земляних вогневих споруд.

Гарнізоном Пулемецького вузла оборони були підрозділи 47-го окремого кулеметно-артилерійського батальйону Ковельського укріпленого району.

Для польового заповнення вузла оборони призначались підрозділи 10-го стрілецького полку 45-ї стрілецької дивізії 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії Київського особливого військового округу [4,64].

Столино-смолярський вузол оборони № 2, використовуючи лісисто-болотисту місцевість і річку Західний Буг, на широкому фронті прикривав шацький напрямом і складався з двох опорних пунктів:

Опорний пункт № 1 «Грабове», який використовуючи панівні висоти 161,1 м., 175,2 м., гору Костюшки (186,9 м.) та річку Західний Буг, прикривав район населених пунктів Грабове і Адамчуки, а також дороги Грабове - Піща і Адамчуки - Шацьк. Опорний пункт налічував 5 довготривалих вогневих споруд, із яких: АДВТ - 2, КПК - 3. Крім них, під час окупації німецькі фахівці побудували дві довготривалі вогневі споруди типу «Тобрук». Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано шість кулеметних і одна артилерійська дерев'яно-земляних вогневих споруд.

У районі населеного пункту Грабове до початку війни було обладнано опорний пункт другої прикордонної застави «Грабове» (начальник застави лейтенант А. Є. Денисов), а в районі села Адамчуки був обладнаний опорний пункт третьої прикордонної застави «Адамчуки» (начальник застави лейтенанти В. М. Філін) 1-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у яких було споруджено по три кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»)[2,301].

Опорний пункт № 2 «Забужжя», який використовуючи панівні висоти 178,2 і 173,5 м. та болотисті береги річки Західний Буг, прикривали населений пункт Забужжя та напрямом: Забужжя - Столинські Смоляри - Шацьк. В опорному пункті було побудовано дві кулеметні довготривалі вогневі споруди простої конструкції.

Крім довготривалих вогневих споруд з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано сім кулеметних і дві артилерійські дерев'яно-земляних вогневих споруд.

У районі населеного пункту Забужжя до початку війни було обладнано опорний пункт першої

прикордонної застави «Забужжя» (начальник застави лейтенант Д. Ф. Бордюгов) 1-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у якому було споруджено три кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»)[6].

Усього у Столино-смолярському вузлі оборони налічувалось 7 довготривалих вогневих споруд, з яких: АДВТ - 2, КПК - 5, які мали на озброєнні: 45-мм протитанкові гармати — 2 шт., станкові кулемети «максим» на станку Соколова - 5 шт.

Гарнізоном Столино-смолярського вузла оборони були підрозділи 47-го окремого кулеметно-артилерійського батальйону Ковельського укріпленого району. Для польового заповнення призначались підрозділи 61-го стрілецького полку 45-ї стрілецької дивізії 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії Київського особливого військового округу.

Любомльський вузол оборони № 3, використовуючи ріку Західний Буг, прикривав головний напрямок Хелм - Любомль - Ковель. Саме на цьому напрямку противник зосередив своє головне наступальне угруповання, яке проривало Ковельський укріплений район (польовий). Перед переднім краєм вузла оборони знаходився залізничний міст через Західний Буг, який був пристосований для руху автогужового транспорту. Між Столино-смолярським і Любомльським вузлами оборони Ковельського укріпленого району на правому березі ріки Західний Буг, у районі населених пунктів Новогрузьке і Опалин до початку війни було обладнано опорні пункти п'ятої прикордонної застави «Новогрузьке» (начальник застави молодший лейтенант М. К. Ковальов) і шостої прикордонної застави «Опалин» (начальник застави молодший лейтенант М. Т. Кравченко) 2-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у яких було споруджено по три кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»)[4,64].

Любомльський вузол оборони складався з шести опорних пунктів:

Опорний пункт № 1 «Рівне» - опорний пункт першого ешелону був обладнаний у районі панівної висоти 180,0 на лівому березі ріки Західний Буг. У ньому була побудована лише одна кулеметна довготривала вогнева споруда, решта споруд були дерев'яно-земляної конструкції. Саме гарнізон цієї довготривалої вогневої споруди довгий час не давав противнику навести мостову переправу через ріку Західний Буг та почати переправу головних сил на радянську територію.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано чотири кулеметні і дві артилерійські дерев'яно-земляні вогневі споруди.

У районі населеного пункту Рівне до початку війни було обладнано опорний пункт 7-ї прикордонної застави «Рівне» (начальник застави старший лейтенант О. О. Заборських) 2-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у якому було споруджено три кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»)[6].

Опорний пункт № 2 «Вовчий Перевіз», прикриваючись річкою Західний Буг, обороняв район розташування єдиного в цьому районі залізничного моста через ріку Західний Буг, пристосованого для руху автогужового транспорту. В опорному пункті було побудовано 4 довготривалі вогневі споруди, з яких АПК - 1, КДВТ - 3.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано три кулеметні і дві артилерійські дерев'яно-земляні вогневі споруди.

У районі населеного пункту Вовчий Перевіз до початку війни було обладнано опорний пункт 8-ї прикордонної застави «Вовчий Перевіз» (начальник застави старший лейтенант П.К.Старовойтов) 2-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у якому було споруджено 3 кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз») і 3 залізобетонні сховища для особового складу [2,304].

Опорний пункт № 3 «Терехи» був опорним пунктом першого ешелону. Він був обладнаний на панівній висоті 182,4 м. розташований на західній околиці населеного пункту Бережці. У ньому була побудована 1 кулеметна довготривала вогнева споруда.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано 5 кулеметних і 2 артилерійських дерев'яно-земляних вогневих споруд.

У районі населеного пункту Бережці до початку війни було обладнано опорний пункт 9-ї прикордонної застави «Бережці» (начальник застави лейтенант Ф. М. Гусев) 3-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у якому було споруджено 3 кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»)[6].

Опорний пункт № 4 «Бережці» був опорним пунктом другого ешелону і нарощував зусилля в обороні Терехівського опорного пункту. Опорний пункт був обладнаний на південно-східній околиці населеного пункту Бережці у районі панівної висоти 170,1 м. В опорному пункті була побудована 1 кулеметна довготривала вогнева споруда.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано 3 кулеметних і одну артилерійську дерев'яно-земляних вогневих споруд.

Опорний пункт № 5 «Римачі» був опорним пунктом другого ешелону та нарощував зусилля в обороні головного напрямку Хелм - Любомль - Ковель. Він був обладнаний між населеними пунктами Римачі і Бережці у районі панівних висот 180,0 м. і 182,3 м. Опорний пункт налічував 2 довготривалі вогневі споруди.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано 4 кулеметні і 2 артилерійські дерев'яно-земляні вогневі споруди.

Опорний пункт № 6 «Бабаці» був опорним пунктом другого ешелону та нарощував зусилля Бережицького і Висоцького опорних пунктів в обороні напрямку Хелм-Любомль-Ковель. В опорному пункті був обладнаний лише один АПК простої конструкції під 45-мм польову протитанкову гармату.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано 3 кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди.

Усього у Любомльському вузлі оборони налічувалось 9 довготривалих вогневих споруд, із яких: АПК - 2, КПК - 7. Довготривалі вогневі споруди мали на озброєнні: 45-мм протитанкові гармати - 2 шт., станкові кулемети «максим» на станку Соколова - 7 шт.

Гарнізоном Любомльського вузла оборони були підрозділи 201-го окремого кулеметно-артилерійського батальйону Ковельського укріпленого району (польового). Для польового заповнення призначались підрозділи 306-го стрілецького полку 62-ї стрілецької дивізії 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії Київського особливого військового округу[2,305].

Приріченський вузол оборони № 4, використовуючи річку Західний Буг та дуже сильно заболочену і лісисту місцевість, на широкому фронті прикривав другорядний турійський напрямок і складався з трьох опорних пунктів:

Опорний пункт № 1 «Висоцьк», був опорним пунктом першого ешелону. Опорний пункт, використовуючи з фронту ріку Західний Буг та на флангах річки Неретва і Топкій, прикривав єдиний у цьому лісисто-болотистому районі напрямок дій противника Дубенка - Висоцьк - Замлиння - Штунь. У ньому було обладнано 2 кулеметні довготривалі вогневі споруди.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано 4 кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди.

У районі населеного пункту Висоцьк до початку війни було обладнано опорний пункт 10-ї прикордонної застави «Висоцьк» (начальник застави лейтенант М. А. Ніколенко) 1-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у якому було споруджено 3 кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»)[6].

Опорний пункт № 2 «Кладнів» був опорним пунктом першого ешелону. Він був обладнаний на панівній висоті 182,2, розташований на схід від населеного пункту Кладнів. Опорний пункт, використовуючи з фронту ріку Західний Буг та на флангах річки Півник і Золотуха, прикривав єдиний у цьому лісисто-болотистому районі напрямок дій противника Скрихичин - Кладнів - Мосир. У ньому було обладнано 2 кулеметні довготривалі вогневі споруди.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано 8 кулеметних і 2 артилерійських дерев'яно-земляних вогневих споруд.

У районі населених пунктів Бендюги, Кладнів і Юшеве до початку війни було обладнано опорні пункти 11-ї прикордонної застави «Бендюга» (начальник застави лейтенант П. С. Кондаков) і 12-ї прикордонної застави «Кладнів» (начальник застави П. П. Попов) і 13-ї прикордонної застави «Юшеве» (начальник застави лейтенант Б. К. Кучумов) 3-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, в яких було споруджено по 2 кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»)[2,305].

Опорний пункт № 3 «Замлиння» був опорним пунктом другого ешелону, який, використовуючи сильно лісисто-болотисту місцевість, прикриваючись річкою Неретва, нарощував зусилля Висоцького

опорного пункту в обороні напрямку Дубенка - Висоцьк - Замлиння - Штунь. В опорному пункті було обладнано 3 довготривалі вогневі споруди, із яких АПК - 1 та КПК - 2.

Крім довготривалих вогневих споруд, з метою створення системи вогню і прикриття мертвих просторів в опорному пункті було обладнано 3 кулеметні й одну артилерійську дерев'яно-земляну та одну артилерійську вогневу споруди.

У районі населеного пункту Замлиння до початку війни було обладнано опорний пункт 3-ї резервної прикордонної застави «Замлиння» 3-ї прикордонної комендатури 98-го Любомльського прикордонного загону, у якому було споруджено 3 кулеметні дерев'яно-земляні вогневі споруди (типу «Блокгауз»)[6].

У глибині оборони за Приріченським вузлом оборони на шляхах імовірного просування противника в районах населеного пункту Мосир, а також урочище Гряда Мосирська, висота 185,5 і урочище Добрий Край були обладнані опорні пункти, у яких було побудовано 4 кулеметні і 2 артилерійські дерев'яно-земляні вогневі споруди.

Усього у Приріченському вузлі оборони налічувалось 7 довготривалих вогневих споруд, із яких АПК-1, КПК-6. На озброєнні довготривалих вогневих споруд знаходились 45-мм протитанкова гармата-1, станкові кулемети «максим»-6. Гарнізоном Приріченського вузла оборони були підрозділи 201-го окремого кулеметно-артилерійського батальйону Ковельського укріпленого району (польового). Для польового заповнення призначались підрозділи 123-го стрілецького полку 62-ї стрілецької дивізії 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії Київського особливого військового округу.

Усього у Ковельському укріпленому районі (польовому) налічувалось близько сорока довготривалих вогневих споруд і близько 110 дерев'яно-земляних вогневих споруд. На їх озброєнні були: 76-мм гармати - 3 шт., 45-мм протитанкові гармати - 5 шт., станкові кулемети «максим» на станку Соколова -168 шт. (більше ніж у частинах 45-ї стрілецької дивізії), ручні кулемети Дегтярьова -59 шт[2,306].

До складу **гарнізону Ковельського укріпленого району** входили: управління коменданта з підрозділами забезпечення, 47-й та 201-й окремі кулеметно-артилерійські батальйони, окремі роти зв'язку, саперна і автотранспортна. Частина гарнізону укріпленого району за штатом мирного часу нараховували 856 чоловік. Комендантом Ковельського УР (польового) був комбриг Аверін Дмитро Васильович [5].

Для польового ж заповнення Ковельського укріпленого району призначались: 45-та і 62-га стрілецькі дивізії 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії Київського особливого військового округу.

Та попри всі ці військові ресурси та потуги, на 22 червня 1941 року Ковельський УР мав ряд суттєвих недоліків: недобудованість, безпосереднє розміщення поблизу державного кордону, де багато із об'єктів оборони було на виду у противника, неповна боєздатність, (деякі із споруд не мали озброєння, зв'язку, були відсутні маскувальні засоби) тощо.

Таким чином Ковельський укріплений район згідно із планом будівництва, мав би бути потужною смугою оборони в разі нападу противника, обладнаним системою довготривалих і польових споруд. Однак, уже вище згадані фактори, і мали основну вагу впливу на невдалий хід бойових дій у прикордонній смузі, і порівняно швидкому просуванню ворога по означеній території.

1. Владимирский А. В. На киевском направлении. По опыту ведения боевых действий войсками 5-й армии Юго-Западного фронта в июне—сентябре 1941 г. — М.: Воениздат, 1989 -

2. Коваль М. Коваль, М. В. Невідома Україна [Текст]: історія фортифікації ХХ століття. Міфи і реалії. / М. В. Коваль. - К.: Видавництво "Фенікс", 2013. - 368с.

3. Коваль М. В. Укріплений район - наслідок довготривалої фортифікації. / М. В. Коваль. / Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. — м. Острог, 2014. — Випуск 22. - С. 248-259.

4. Коваль М. В. Падіння Ковельського укріпленого району: запланована катастрофа? / М. В. Коваль // Історичні і політологічні дослідження. - 2013. - № 3. - С. 62-69.

5. Лінія Молотова: [Електронний ресурс] // Вікіпедія : [веб-сайт]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Лінія_Молотова.

6. Напередодні війни. 98-й прикордонний загін. Перші хвилини війни: [Електронний ресурс] // Бої місцевого значення [персональний сайт]. — Режим доступу: http://yarovenkosp. ucoz. Ru/publ / volin_na_pochatku_2_ji_svitovoji_vijni/prikordonniki_v_bojakh_za_volin_cherven_1941/1_1_naperedodni_vijni_98_j_prikordonnij_zagін_persh_i_khvilini_vijni/16-1-0-173.

7. Старые и новые укрепрайоны: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrepraion.com/category/drugie/ur-ussr/>.

8. Таблица 6. Боевой состав КОВО. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://svoim.info/201408/?08_6_1.

9. Укрепленный район: [Електронний ресурс] // Вікіпедія : [веб-сайт]. — Режим доступу: <https://>

ru.wikipedia.org/wiki/Укреплённый_район.

10. *Украинский историко - фортификационный форум.*: [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://relieffinder.info/forum/viewtopic.php?f=58&t=84>.

Надія ХОМИЧ (с. Кукуріки)

ОКРЕМІ ВІДОМОСТІ ПРО СЕЛО ТА ХРАМ с. КУКУРІКИ

За переказами, селу Кукуріки більше чотирьох сотень літ. Це відомо із археологічних знахідок та археологічних досліджень, які проводились на території поселення. Зокрема, поблизу села, на лівому березі річки Вижівка, в урочищі Панська гірка виявлена неолітична стоянка. За два кілометри на північ від населеного пункту, по дорозі до Старої Гути, на піщаному підвищенні серед боліт знаходяться залишки стоянок мезоліту і неоліту, відкриті авторами книги-дослідження в 1981 році. (Г.В. Охріменко. Населення Волині в праісторичні часи. – Луцьк: Вол. обл. друк. – 2004 – 252с.)

І коли з'явилася перша оселя, чи разом з дорідною озиминою, чи спекотного літа – сьогодні невідомо. Як відгомін віків, звучать перекази про те, що люди, які жили на цій території були вільні: де хотіли, там худобу пасли, рубали ліс, обробляли поля і будувалися. Від діда до внука передається легенда, що спочатку було село Рудня, яке князь подарував небагатому панові за якісь заслуги. Пан зразу ж схотів взяти в руки вільнолюбивих поліщуків, щоб збагачували його своєю працею, були послухні, не ремствували. Та, як кажуть, не на тих попав. Край села протікає річка Вижівка. За нею – бідна піщана земля, безкінечні ліси та болота. Тож гордих та непокірних пан виганяв за річку в ліс, мовляв, покукурікаєш на волі, поспробуєш вижити, може, зрозумієш, що пана треба слухати. Від цього, кажуть, і пішла назва «Кукуріки».

Завдяки дослідницькій діяльності професора О.Цинкаловського, який вивчав Волинське Полісся, про село Кукуріки зібрано такі відомості:

«Кукуріки, село Володимирського повіту, над річкою Вижівкою, Головенська волость, 68 км від Володимира. В кінці XVIII століття було там 72 доми і 431 житель, дерев'яна церква з XVIII століття, в якій знаходилося багато старих ікон, образів і стародруків(за переписом 1911 року), великі власності – 2577 десятин належало до поміщика Пивоваровича». (О.Цинкаловський. Стара Волинь і Волинське Полісся. (3 краєзнавчого словника від найдавніших часів до 1914 року) – Канада – 1984р.)

У духовному житті села велику роль відігравала церква. Храм Святої Параскеви був зведений у Кукуріках у XVIII столітті. Однак через те, що села Рудня та Кукуріки в силу тодішнього (до 1914 року) адміністративного поділу належали до різних повітів і волостей, прихожани села Рудня були приписані до церкви, що знаходилася за 7 км у селі Зачернеччя. Цей храм діяв і за радянських часів, тому найчастіше люди звертались із своїми радощами та печаллями до зачернецьких священослужителів.

В період воєнного лихоліття та аж до проголошення Незалежності України церква в Кукуріках була не діюча. Жителі села відвідували храми в сусідніх селах, зокрема і в Старій Гуті. В пам'яті кукурічан збереглася страшна трагедія, яка трапилася в ніч з 18 на 19 січня 1944 року. Восьмеро мешканців Кукурік їхали на підводі в церкву Старої Гути для освячення води. Відразу при виїзді із Кукурік на них напали озброєні червоні партизани і почали стріляти. Після розправи над селянами військові зникли. Семеро осіб: Наумук Степан Савович, Наумук Агафія Романівна, Наумук Галина Василівна, Максимук Ніна Онипрійвна, Семенюк Ганна Михайлівна, Максимук Пріська, Семенюк Михайло були вбиті на місці. Наумук Катерина Митрофанівна – тяжко поранена, доповзла до сусідньої хати і все розповіла про побачене. Свідок трагічних подій одужала і проживала потім в селі Зачернеччя Любомильського району, де й померла в 2003 році. На місці розстрілу ні в чому не винних людей (кажуть, червоні так відомстили кукурічанам за підтримку січових стрільців), у 1995 році встановлено хрест.

Поблизу церкви було кладовище, які пізніше перенесли в зручніше, сухе місце. Але до сьогоднішнього дня тут залишилося два поховання. В одному покоїться Хомич Мина, інше поховання – невідоме. Дехто із старожилів пам'ятає, що служба в храмі, хрещення та вінчання проводилася в 1957 – 1958 роках священиком, який приїжджав із села Зачернеччя. В цьому ж році церква була закрита.

Образи, ікони і стародруки, про які згадує професор О.Цинкаловський у своїй книзі, не збереглися. Ймовірно, що храм був розграбований за часів встановлення радянської влади. Але частина церковного майна, яке залишилося, на початку 80-х років була передана по акту у Буцинську та Зачернецьку церкви. Пізніше – храм хотіли зруйнувати повністю, але сільська рада відмовилася, мотивуючи тим, що там буде склад для міндобрив. Таким чином Божий дім зберігся до наших днів.